

Pravěk v ZOO a BZ Plzeň – ohlédnutí za sezonou 2011 a výhled do roku 2012

V roce 2011 uspořádalo občanské sdružení Oživená (pre)historie podle smlouvy v prostorách pravěké výšinné osady v ZOO Plzeň celkem pět oživených víkendů (11.-12.6., 2.-3.7., 23.-24.7., 27.-28.8. a 24.-25.9.). Ještě předtím, o víkendu 21.-22. května, jsme nadto vlastními silami opravili nejrozpadlejší polozemnici. Chata, do které léta zatékalo, byla na spádové straně natolik shnilá, že bylo nutné vyměnit celou polovinu konstrukce, včetně hřebenové vaznice. Na opravené polovině byla také nově položena rákosová střecha, ukončená na hřebeni provizorně rákosovými rohožemi. Oprava byla provedena s maximálním důrazem na uvěřitelnost rekonstrukce. Spodní části nosných kůlů byly opáleny v ohni a natřeny březovým dehtem. Spoje jsou provedeny několika technikami – částečným zadlabáním, probitím dřevěnými kolíky či ovázáním proužky surové kůže. Na nejvíce namáhaných místech jsme použili kované hřeby, vyrobené podle archeologických nálezů. Rákosová krytina je přivázána lněným provazem. Poznatky a fotografie z jednotlivých akcí jsou pravidelně zveřejňovány na Facebooku, na stránkách Západočeské pobočky České archeologické společnosti – viz např. galerie fotografií k opravě polozemnice:

<http://www.facebook.com/media/set/?set=a.10150255866852604.370043.334356217603&type=1>

Pracovníkům ZOO a BZ se kromě toho podařilo zajistit odstranění asfaltového povrchu v blízkosti všech tří chat a zabudovat zde odvodňovací trubky. Do domů už tedy tolik nezatéká a je předpoklad, že uskutečněné a plánované opravy či přestavby budou mít delší životnost.

Poznatky z akcí roku 2011:

1) Políčka v těsném sousedství domů, která jsme zřídili na jaře 2011, se ukázala jako nevyhovující. Po olistění stromů je v okolí osady trvalý stín a žádná polní plodina tu dobře neroste. Nenajde-li se vhodnější místo, případně nedojde-li k prosvětlení porostu ve svahu pod osadou, nemá smysl tu cokoli pěstovat. Současná políčka bychom ponechali ležet ladem. Maximálně je možné zvýraznit tvar políček nízkým proplétaným plůtkem a pěstovat v nich např. kopřivy s využitím na textilní vlákna či do salátu.

2) „Pravěké“ víkendy se i přes letošní rozmarný počasí setkaly s obrovským ohlasem. Bez přehánění přitáhly pozornost tisíců nadšených lidiček a zejména úžasně bezprostředních dětí. Postupně se mezi návštěvníky začalo objevovat také podezřele velké procento učitelů dějepisu, muzejníků a dalších odborných pracovníků z celé republiky. V tomto nastaveném trendu bychom rádi pokračovali i v roce 2012. Projekt by měl i nadále zůstat nekomerční a s vysokou odbornou úrovní. Prostředí pravěké osady v hrazeném areálu ZOO skýtá v tomto směru nemálo výhod, ale i určitá omezení. Na prvním místě je špatný stav a nevěrohodnost současných staveb. Druhým omezením je, že zde v podstatě nelze provádět náročnější archeologické experimenty, zejména v souvislosti s ohněm (výpal keramiky, tavba železa, odlévání bronzu). Rádi bychom zprovoznili alespoň kopulovou pec, která se zdá být zcela funkční. Prozatím jsme se však neodvážili sejmut masivní zastřešení pece. Pro možnost jejího využití je třeba upravit zastřešení tak, aby se dalo v případě potřeby snadno odstranit. Museli jsme se tedy spokojit s drobnějšími experimenty, které ale i tak přitáhly pozornost návštěvníků a kolegů z archeologických kruhů. Některé z nich budou následně publikovány v odborném tisku. Zde několik příkladů:

- * tkaní na vertikálním stavu bez použití hliněných nebo kamenných závaží.
- * rekonstrukce vertikálního stavu s rozdělovací mřížkou podle vyobrazení na řecké amfoře z 5. stol. př.n.l.
- * experiment s tkaním textilie výrazně delší, než je výška stavu.
- * upevnění kamenných vrtáčků do násad speciální směsí „mezolitického lepidla“ a odzkoušení jeho vlastností.
- * porovnání účinnosti při odkornování 5 m dlouhého osikového kmene o průměru 5-10 cm s pomocí pořizu a valounového úštěpu
- * výroba mezolitického šípů tradičními technologiemi (nahřívání, opracování pazourkovými čepelkami, brouskem atd.)
- * vaření pokrmů v replikách pravěkých nádob
- * výroba ozdob z břidlice (vrtání otvoru kamenným vrtáčkem)
- * praktické zkoušky laténské železné sekery s tulejkou (upevnění na topůrko, způsob sekání, účinnost).
- * využití žhavých uhlíků k rychlejšímu vysoušení vnitřku nádoby při stavbě větších exemplářů keramického zboží

3) Velkým problémem se ukázal být vandalismus. Původně jsme zamýšleli jednotlivé domy postupně osazovat vybavením a jednoduchým nábytkem. Bohužel - všechno, co bylo ponecháno v pravěkých obydlích (např. tkalcovský stav, jednoduché lůžko, roubené ohniště, keramika), návštěvníci téměř okamžitě poškodili nebo odnesli. Velkým problémem je také vytahování stébel rákosu ze střech. Při obrovském množství návštěvníků tento nenápadný vandalismus podstatně snižuje životnost střešní krytiny. Z podobné příčiny jsme se rozhodli u opravované polozemnice rákosovou krytinu poněkud zkrátit. Původně totiž střecha dosedala až na zem a mnoho výrostků si z ní dělalo skluzavku.

Je evidentní, že bez stálého dozoru nelze v pravěké osadě ponechat žádné vybavení. Také jakýkoli volně ložený materiál (klády, rákos, kámen) vyvolává v návštěvnících jakýsi stavební reflex. Opakovaně jsme tak zjišťovali nejruznější nestabilní přístřešky a podlahy domů vystlané vrstvami rákosu. Pokud by bylo možné zajistit alespoň částečnou ostrahu, stálo by za úvahu domy vybavit a zavést režim jako v některých skanzenech (do domů lze jen nahlédnout, ve vchodu je umístěn provaz nebo plaňková dvířka). Za stávající situace je však nutné ponechat domy zcela prázdné, stejně jako jejich blízké okolí. To bohužel zvyšuje náklady a zejména pracnost při vybavování osady na jednotlivé oživené víkendy.

4) Zázemí, které nám bylo od ZOO vykázáno (kasa z Dinoparku za branou směrem k vile), nebylo úplně ideální. Budka nešla díky volně otevíratelným oknům zcela uzavřít, měla propadlou podlahu a neustále do ní zatékalo - napřed střechou, posléze už jen „kasovými“ okénky. Vše co mohlo navlhnout nám navlhlo, případně rovnou zplesnivělo. Umístění budky evidentně vadilo i vlastníkům dotčeného pozemku. Abychom je nemuseli neustále rušit, používali jsme o víkendech jako „mezisklad“ jednu z polozemnic. Pokud to bude možné, byli bychom rádi v příštích letech za bezpečnější, sušší a uzamykatelné zázemí. Opravdu nelze najít jednu místnost např. někde na Lüftnerce?

6) Lavice a dva stoly z půlených klád, umístěné v pravěké osadě, mají už svoje nejlepší léta za sebou a jsou pro nás i pro návštěvníky nebezpečné. Bylo by velmi vhodné nechat je vyrobit nové.

Nejvíce nás mrzí, že zřejmě není v ZOO v současné době nikdo, koho by projekt nadchl nebo alespoň zajímal. Chápeme, že jsme trochu „mimo obor“. Historie a příroda jsou ale neoddelitelné pojmy a neměl by být takový problém propojit naše aktivity s projekty ZOO a BZ. Velice povedené je umístění pravěké osady mezi výběhy vlků a medvědů, stejně jako ohrada s ovce a včelíny přímo pod osadou. Pokud by došlo alespoň k částečnému prosvětlení prostranství u osady, bylo by možné v jejím okolí pěstovat nejen polní plodiny, ale šly by zde vysadit i dnes už vzácné polní plevele nebo hajní a luční rostliny. Došlo by tak k propojení historie s botanickou stránkou. Při dostatku prostoru je možno do budoucna uvažovat například i o výsadbě starých regionálních odrůd ovocných stromů, jejichž genofond pomalu vymírá. Co se týká zvířat, není nic jednoduššího, než při oživených víkendech umístit do prostoru osady přenosný plůtek s drůbeží (slibujeme, že případně zapůjčené slepice nebo housata nesníme). Podobných propojení historie se zvířaty a rostlinami by se určitě dalo vymyslet více.

Z historie se lze i poučit o důsledcích lidského vlivu na přírodu. Uvedme například vymizení většiny velkých zvířat s příchodem moderního člověka v Eurasii, Americe i Austrálii, nebo masivní odlesnění krajiny a následné povodně, často dokumentované na lokalitách z pozdní doby bronzové. V ochraně přírody má tedy studium historie nenahraditelnou úlohu. Dokud si to lidstvo neuvědomí, bude stále opakovat tytéž chyby. Skloubení našich aktivit s projekty ZOO a BZ by tak mohlo přinést zajímavé výsledky, k tomu ovšem musí být zájem obou stran.

Výhled do roku 2012:

Pokud ZOO zajistí materiál, tedy dřevo a rákos, rádi bychom na jaře 2012 opravili i druhou část polozemnice, na které jsme začali pracovat v roce 2011 (část materiálu z letošního roku zbyla, je třeba ji jen dobře uskladnit). Dům by tak dostal kompletně novou konstrukci a střechu. Výplet a vymazání stěn je možné dělat postupně v průběhu návštěvnické sezóny, není to ale nezbytnost. Jak se ukázalo při uskutečněných víkendech, osada postrádá zázemí pro případ špatného počasí. Minimálně jeden dům by dle našeho názoru měl zůstat i po rekonstrukci částečně neomazaný, aby dovnitř šel dostatek světla. V něm se pak bude možno věnovat návštěvníkům i v případě zhoršeného počasí bez nutnosti stavět nouzový plachtový přístřešek. Nejvíce by se k tomu hodil velký kůlový dům, jehož jižní stěna je relativně dobře osvětlována sluncem a mohla by tedy zůstat jen vypletená.

Právě velký kůlový dům má kompletně uhnílé spodky nosných kúlů a celý se naklání k jihovýchodu. V nejbližším roce až dvou jej bude třeba postavit zcela znovu. Do této akce se Oživená (pre)historie o.s. pouštět nemůže a nechce. Předpokládáme tedy aktivitu ze strany ZOO a BZ Plzeň. Pro představu o finanční náročnosti jsme oslovili firmu Koželuha Český truhlář. S cenovou náročností samonosného skeletu s nosnými sloupy z modřínu (vydrží v zemi déle) a zbytkem konstrukce ze smrkových kulatin jsme seznámili vedení ZOO a BZ Plzeň.

Protože jde o vyšší dům, kde bude střechu obtížné opravovat, nedoporučujeme ji pokrývat svépomocí a přivazovat rákosové došky tradičními materiály. Lepší bude upevnění s pomocí drátěných oček, která navenek nebudou vidět (Otahal.Pavel@seznam.cz). Ať už se ZOO a BZ obrátí na jakoukoli firmu nebo dům postaví vlastními silami, doporučujeme konzultaci o detailech stavby s pracovníky Západočeského muzea v Plzni nebo s členy Oživené (pre)historie, o.s. Jde o to, aby stavba byla bezpečná, měla dlouhou životnost, ale zároveň aby nešlo o železobetonovou kulisu, jako v případě stávající třetí chaty.

Samostatnou otázkou je právě tento třetí objekt, tedy nevhodně opravená polozemnice v západní části osady. V roce 2011 jsme ji využívali jako zázemí a návštěvníky jsme do ní raději vůbec nepouštěli. Prozatím slouží jako odstrašující příklad, jak by se rekonstrukce dělat neměly. Chápeme, že kromě rákosové střechy je v podstatě nezničitelná, ale pro naše účely se naprosto nehodí. Navrhujeme ji proto výhledově zcela strhnout a místo ní postavit věrnější repliku s použitím přírodních materiálů a dobových postupů, případně alespoň nějaký (polo)otevřený přístřešek.

Oživená (pre)historie o.s. vstoupila také do jednání s kolegy ze Západočeského muzea v Plzni ve věci panelů naučné stezky o vývoji člověka. Jsme schopni zajistit textovou a obrazovou část pro panely se stručným popisem jednotlivých období - paleolit, mezolit, neolit, eneolit, doba bronzová, halštát, latén, doba římská, stěhování národů a raný středověk. Podklady ke třem tabulím jsou již vyhotovené. Předpoklad je, že stezka by jako v současné době začínala paleolitem (dobou kamennou) nad výběhem pižmoňů. Výše ve svahu by byly umístěny tabule mladších období, přímo v pravěké osadě pak informace, vztahující se ke starší době železné (halštátu). Dál by stezka mohla pokračovat směrem na Lüftnerku, kde předpokládáme umístění tabulí od laténu po raný středověk. Některá období je samozřejmě možné popsat společně na jednu tabuli (např. doba římská a stěhování národů). Texty i obrazové materiály budou vycházet z nejnovějších poznatků a nálezů, s důrazem na nálezy z Plzeňska. Realizace záleží na možnostech a prostředcích ZOO a BZ Plzeň. My jsme připraveni.

Po konzultaci se členy sdružení a příznivci jsme opět schopni v roce 2012 zajistit čtyři až pět oživených víkendů. V roce 2011 se nám více osvědčily soboty, kdy se pravidelně objevovalo větší procento návštěvníků, kteří přišli do ZOO speciálně kvůli „pravěkému“ programu. Navíc jsou oba víkendové dny vždy pro účastníky dost vyčerpávající a neúměrně zatěžují jejich rodiny. Uvažujeme tedy o tom, že bychom místo celých víkendů „oživili“ pouze soboty, kterých by pak byl dvojnásobný počet. Pokud bude zájem, jsme schopni nabídnout v rámci těchto akcí odborné komentáře či krátké přednášky pro veřejnost.

V současné době připravujeme konkrétní programovou náplň na příští rok. Byli bychom rádi, aby byl program opět atraktivní pro veřejnost, ale zároveň měl také vědecký přínos. Jsme proto v kontaktu s dalšími skupinami a sdruženími z celé ČR a můžeme v případě zájmu využít i jejich nabídek ke spolupráci (např. Centrum experimentální archeologie Věstary, Villa Nova, Kelti atd.). Z velké části bohužel vše záleží na získaných finančních prostředcích. Situace, kdy členové sdružení ze svého doplácí téměř polovinu nákladů, je pro příští rok neudržitelná.

Za Oživenou (pre)historii, o.s

Milan Řezáč, Iveta Procházková a Robert Trnka